

RECENZE

František Weyr: Paměti. 3. Za okupace a po ní (1939–1951)

Vydavatelství Atlantis, Brno 2004, 232 s.

Jan Filip*

Jméno Františka Weyra (1879–1951), otce – zakladatele Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, je spjato s tzv. brněnskou právní školou normativní teorie. Do roku 1898 žil ve Vídni, po přestěhování do Prahy vystudoval Právnickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity. V letech 1903 pracoval v politické službě u okresního hejtmánství, v Ústřední statistické komisi a na ministerstvu kultu a vyučování. V roce 1909 se habilitoval a od roku 1912 byl profesorem práva brněnské techniky, později brněnské právnické fakulty, jejím děkanem, rektorem Masarykovy univerzity. V politice se angažoval pouze v letech 1918–1920 jako člen revolučního Národního shromáždění. V letech 1919–1929 vedl Státní statistický úřad. Podílel se ještě jako expert na přípravě pozdější ústavy z roku 1948. V únoru 1948 musel opustit fakultu. To-lik stručně připomenutí zřejmě nejvýraznější osobnosti právní vědy první poloviny 20. století u nás.

Třetím dílem Pamětí se završuje nejen Weyrovo vzpomínání, nýbrž i velké a moudré dílo, které nám v této práci odkázal. Závěrečný díl Pamětí byl po dvou obsáhlých částech Za Rakouska (488 s.) a Za republiky (520 s.)¹ očekáván s velkým zájmem, protože se měl věnovat nejkritičtějším obdobím existence našeho státu a současně nejtěžšímu období Weyrova života. Možná ani nemělo jít o paměti, když Weyr zaujímal stanovisko k tomu, co se právě kolem něj a zvláště jemu dělo. V tomto směru je třeba hned na počátku uvést, že ve srovnání s předchozími díly tento aspekt

proniká každou řádkou pamětí. Současně se mi přes všechno zlé, co Weyra potkalo nebo co jako zlé pociťoval, tento díl přese všechno nejví tak pesimistický jako známý závěr Pamětí II. (s. 494–497).

Paměti III. začal psát Weyr dodatečně po skončení Pamětí a I. II. v době, když již byl „vyakčněn“ z fakulty a stal se postupně *personou non grata*.² Oproti předchozím dílům je patrné, že text již neměl možnost znovu pročitat a opravovat nesrovnalosti a doplňovat chybějící údaje.³ Práce je též nedokončenou v místě, které by nás zajímalo i dnes. Na závěr Pamětí III. totiž hodlal Weyr shrnout své poznatky a zkušenosti z fungování parlamentního režimu v naší republice a předložit kritický nástin možných oprav a vylepšení. Nakonec se dostal pouze k zdůraznění výhod amerického prezidentského systému s dělbou moci. Další otázky, které by byly v této souvislosti aktuální i dnes – poměr k Němcům, volební systém, poměr ke Slovákům, krajské zřízení – již zůstaly nedokončeny. Paměti III. proto nejsou psány typickým stylem pamětí, neboť se věnují době právě minulé jako byla okupace nebo přechodné období let 1945–1948 anebo době, kterou Weyr právě trpce prožíval po únoru 1948. Proto nepřekvapí, že sám Weyr je nepovažoval za další díl pamětí jako spíše za jakýsi dodatek k prvním dvěma dílům. Psal je v době, když již bylo jasné, že nevyjdou ani první dva díly. Nicméně Weyr byl přesvědčen, že tak jak přešla okupace, přejde i období poúnorového režimu. Ten pro něj znamenal nejen postavení mimo pedagogickou službu,

* Prof. JUDr. Jan Filip, CSc., Katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ Viz moje recenze v Časopise pro právní vědu a praxi, roč. 2000, č. 1, s. 99–103 a roč. 2002, č. 1, s. 83–86.

² V textu uvádí datum 7. března 1949 jako počátek psaní dodatku.

³ První díl Pamětí je psán v roce 1940, nicméně z celé řady poznámek (zejména s. 65, 77, 258, 312, 338, 403) můžeme usoudit, že se Weyr k rukopisu vracel a něco v něm doplňoval, aniž to ale narušuje linii vyprávění. Obdobně z poznámek při psaní poznáváme, že druhý díl byl psán v roce 1942 a 1943, něco bylo evidentně dopisováno po válce.

ale rovněž zcela novou životní zkušenost, kdy jeho literární projevy měl posuzovat „anonymní dvacetiletý nebo čtyřicetiletý pokrokový komunista bez jakéhokoliv kvalifikace než stranickopolitické“ (s. 8).

Důležité je, že Weyr se na nepříznivou dobu rozhodl reagovat tak, že se znovu chopil pera (nedovedl pochopit, jak může někdo tvořit a psát přímo na stroji). Umožnil nám opět nahlédnout do svého vnitřního světa a svých postojů k době okupace a všemu, co po ní následovalo. Můžeme tak sledovat jeho setkání jak některými představiteli protektorátního režimu jako byli prezident Hácha, předseda protektorátní vlády Krejčí a její ministři Havelka a Kalfus. Osobní pohled přímého svědka jejich postojů stojí za přečtení, stejně jako Weyrovo hodnocení, jak skončili po válce. Sám Weyr považuje za potřebné zaujmout stanovisko k možnosti vlastní účasti na odbojové činnosti a činí tak stejně jako v předchozích dílech bez jakéhokoliv pokusu o nějaké příkrašlování, spíše naopak. Sám o sobě netvrdí, že je přes měsíční věznění (spolu s prof. Krčmářem) nějaký hrdina. Naopak připouští, že podle některých pojetí by vlastně být pro své styky s Háchou a Krejčím (který mu zřejmě vydatně prospěl při jeho propuštění – s. 36) považován i za kolaboranta. Zkušenosti s četnými návštěvami úředníků gestapa jej rovněž znamenaly, a snadno pak pochopíme při četbě záznamů z jednání sboru expertů⁴ pro novou ústavu z roku 1947, proč tak Weyr bazíroval na zařazení práva na život beze strachu. Zaujmou i jeho úvahy o nutnosti řešení německé otázky cestou odsunu, ovšem za náhradu za jejich majetek (s. 31, s. 62n.). V této souvislosti nemohu znovu nepřipomenout, že Weyr se přece jako prezident (byl *ex currendo*) Státního statistického úřadu musel podílet na tvorbě statistických zjišťování včetně určování národnosti (zmínka na s. 138 Pamětí II., kdy musel Weyr při rovnosti hlasů Statistické rady dirimovat). To že rozhodl o způsobu zjišťování právě jeho hlas, mělo osudové následky i pro dnes vedené restituční sporu. K této okolnosti se však již Weyr v Pamětech III. nevrátil. Je s podivem, že v rámci hodnocení válečných událostí i poválečného vývoje Weyr absolutně ignoruje existence Sovětského svazu a jeho vliv na náš poválečný vývoj. Zatímco o Němcích a Hitlerovi píše obsáhle, v tomto případě se omezil na výjimečné zmínky o rudých košilích.

Pokud jde o hodnocení poměrů na Právnické fakultě v Brně v roce 1939 po okupaci německou armádou, a zejména po osvobození v roce 1945, je Weyr evidentně zdrženlivý. Čtenář po přečtení předchozích dílů nutně získává dojem, že Weyr pozornost fakultě nevěnuje v takovém rozsahu, jako tomu bylo při líčení

jejího založení a počátků v době předmnichovské republiky. Snad to bylo dáno i objektivními okolnostmi, kdy jeho zhoršený zdravotní stav umožňoval jen omezenou přednáškovou činnost přímo na fakultě, zatímco svůj vědecký seminář již pořádal ve svém domě. Pokud je mi známo, později doma i zkoušel. Podstatně hůře v tomto směru nesl nutnost zanechat z tohoto důvodu i milované muzicírování. Větší pozornost fakultnímu dění věnuje teprve v roce 1948, kdy líčí dramatické jednání profesorského sboru v době působení akčního výboru, který rozhodoval o tom, kdo bude moci na fakultě setrvat. Pokud se bude někdo pozastavovat na kritikou „selhání nervů“ děkana profesora Kubeše (s. 122n.), který se dokonce „přiznal“ k omylu a přihlásil ke klasikům marxismu-leninismu a vládě obrozené Národní fronty, není možné zaujmout definitivní stanovisko, aniž by si přečetl i Kubešovu verzi celé této události.⁵ Tento den Weyr považuje za skutečný konec Právnické fakulty MU, neboť to co následovalo potom, již s vysokou školou a vědou podle jeho názoru nemělo nic společného. V této souvislosti Weyr činí výjimku a uvádí některá jména, která měla na oficiálním zániku fakulty podíl.

Daleko menší pozornost věnuje Weyr své tehdejší vědecké a literární práci. Pokud jde o období okupace, tak neustále zdůrazňuje, že kromě Pamětí I. a II. na ničem nepracoval. Po válce sice v roce 1946 zveřejnil svou poslední práci „Úvod do studia právního“ (Normativní teorie), je však zajímavé, že v Pamětech III. o tom nepovažoval za nutné učinit jedinou zmínku! Zdůrazňuje však svůj článek „Pražská právnická fakulta a normativní teorie“, který prohlašuje za nejlepší a nejzdařilejší ze všech svých literárních děl. Velkou pozornost naopak v tomto dílu (s. 98n.) věnuje skutečně husarskému kousku, který se mu spolu s jeho literárním a odborným soupeřem profesorem Hoetzlem podařil. Jedná se o vydání posledního dílu Slovníku veřejného práva československého, který vyšel až v červnu 1948. Je to ale pochopitelné, neboť zde skutečně platí ono „*exegi monumentum aere perennius*“ bez ohledu na policejní zabavení v roce 1950. Ještě větší pozornost věnuje zániku odborných časopisů vydávaných fakultou (s. 39, 84). Vše to bylo nahrazeno unifikovaným Právníkem, pro který má jen slova odsouzení. Velmi citlivě Weyr nesl svůj rozchod s Lidovými novinami, do kterých po léta přispíval. Po válce se jejich redakce příchodem levicově orientovaného F. Peroutky podstatně změnila a o spolupráci s Weyrem již nejevila zájem. Proto Weyr přivítal možnost přispívat do Lidové demokracie, což nakonec vyvrcholilo i jeho vstupem do lidové strany, která ji vydávala.

⁴ Weyr sice tvrdí, že žádná záznamy se nevedly, nicméně jsem na některé v Archivu Federálního shromáždění v roce 1988 narazil.

⁵ Viz KUBEŠ, V.: A chtěl bych to všechno znovu. MU v Brně 1994, s. 89–92. Pro autora těchto řádků je to o zajímavější, že jinou verzi slyšel i od jednoho z profesorů, který byl původně vyloučen a pak byl znovu na své místo vrácen, stejně jako z druhé strany od jednoho z revolucionizujících studentů.

Ani v Pamětech III. Weyr neopomněl zaujmout stanovisko k celé řadě palčivých otázek své doby. Není to již tak časté jako např. v Pamětech I. a II., kde se setkáváme s mnoha úvahami a esejí na téma jako např. vztahy v rodině, vlastenectví, nacionalismus, kultura, umění vtípu, akademická půda, hospoda a hospodská společnost, význam studijních cest právníků do zahraničí, cestování, umění zkoušet (rozuměj studenty), přednáška a řečnické umění, staromládenectví a manželství, úřednictvo, šlechta, význam císaře a jeho následníka, význam psaní pamětí atd. V tomto díle nás zaujmou zejména úvahy o manželství, rodině, dětech v rodině vědce a učitele, úvahy o významu politických stran a členství v nich, o kolaboraci a trestání, o povaze českého národa, jeho neupřímnosti a převlékání kabátů, o negativní roli periodického tisku a rozhlasu (rozdíl oproti 1. světové válce z hlediska možnosti poslechu londýnského rozhlasu), prodejnosti novinářů, o konservatismu a pokrokářství atd. Zcela aktuálně znění jeho úvahy o potřebě sjednocení Evropy jako prostředku zajištění míru. Oproti předchozím dílům jsou však tyto úvahy méně teoretické a více praktické s patrným vlivem negativních životních zkušeností autora.

Právnicka a zejména konstitucionalistu zaujmou ty části Pamětí III., kde Weyr líčí svou účast na činnosti sboru expertů, kteří se měli podílet na přípravě pozdější ústavy z roku 1948. Přestože výsledky jejich jednání během roku 1947 se prakticky vůbec pro nezáměr politiků nepromítly do jejího textu, je toto vzpomínání cenné jak historicky, tak odborně. Navíc se v této souvislosti Weyr vrací i ke srovnání těchto prací s přípravou Ústavní listiny z roku 1920. Obě tyto důležité stránky jeho expertní činnosti jsou dále doplněny přílohami k Pamětem III. Jedná se jednak o přetištění Weyrových již v roce 1921 publikovaných vzpomínek na ústavní výbor z let 1918–1920, jednak na dosud neznámý text o práci komise expertů. Zčásti jsou tyto úvahy obsaženy v samotných Pamětech III. (s. 101n.).

Zde zaujme zejména charakteristika některých členů této komise (všichni delegováni politickými stranami) i stylu jejího jednání, které často postrádalo rysy důležitosti a odbornosti, zato se vedlo ve stylu třídního boje. Lze souhlasit s jeho názorem, že praktický význam toto jednání nemělo, neboť vše podstatné se odehrávalo nejdříve v rámci ústavního výboru tvořeného poslanci, později i na ulicích.

Neodvážuji se k nějakému obsáhlému závěrečnému hodnocení. Weyrovy paměti jsou prostě jedinečným dokumentem jedné složité epochy. Weyr byl svědkem umírajícího času, byl si toho vědom a jeho skeptický přístup ke světu to nutně poznamenalo. Na rozdíl od pesimistického vyústění Pamětí II. však zde Weyr vyjadřuje přesvědčení, že zánik fakulty je jen dočasný. Jejího obnovení se sice nedožil, přesto byl jako *spiritus agens* přítomen při jejím obnovení v roce 1969. Jeho duch však fakultu doprovázel i v letech 1969–1989. I jako pozdější asistent na této fakultě jsem často slyšel povzdechy starších kolegů, když si stěžovali na dobové poměry a dovolávali se přitom v různých podobách i jména Weyrova.⁶ S Weyrovým jménem se i tehdy prostě pojila představa jiné podoby vysokého školství, akademických svobod a postavení učitele. Nemyslím si, že by se nám měl dnes Weyr v tomto směru jevit jinak. Proto bychom si jeho odkaz měli připomínat nejen z hlediska jeho díla, nýbrž i z hlediska jeho života a podmínek, ve kterých tvořil. V rámci kolektivní paměti instituce nám tak její zakladatel zanechal dílo, ke kterému by se vracet měl každý, kdo se cítí spjatý s touto fakultou, ať ji skončil před 55 lety nebo ji právě studuje. Spolu s pamětmi profesora Kubeše jde o významný pramen poznání života významných osob naší historie i fakulty a současně o hluboký pohled na osudy právnické a učitelské profese v první polovině 20. století. Doporučuji je číst velmi pozorně. Ruku na srdce, dozvíme se v nich mnohé nejen o Setrovi a jeho, nýbrž i o sobě a době naší.

⁶ Mohl jsem tak slyšet takové povzdechy jako „*To se tak stát Weyrovi*“, „*Weyrovi se to pracovalo, věděl že mu zřízenec donese sváčku přesně, kdy si určil a jinak si ho nikdo nedovolí vyrušit*“, „*Chtěl bych vidět Weyra, co by vytvořil, kdyby nemohl cestovat, musel psát komplexní hodnocení studentů a dělat vedoucího učitele ročníku*“ nebo „*Když navštívil univerzitu Masaryk, Weyr nesestoupil se schodů fakulty, nýbrž čekal nahoře, aby neopustil akademickou půdu a dnes nám na univerzitě rozkazují sotva vyučení údržbáři a kádrováci*“ atd.